

Borčeve sanje

*Hura! Juriši! Končno je prebit obroč!
Po borbi neenaki in krvavi,
vsi zberemo se tamkaj na Dobravi,
ko ura je odbila čez polnoč.*

*Ves dan smo hrabro se borili,
obkolil nas sovražnik je prekleti,
vse do noči vrstili so se juriši nešteti,
da bi obroč sovragov le prebili.*

*Pred bojem nas je trideset bilo.
Če v boju je omahnil kdo --
preštevamo se gori nad vasjo --
morda pa koga je le ranilo!?*

*Zahtevala je žrtve, da, Morana,
tovariši so trije v boju pokončani.
Zaklinjamo se, da bodo maščevani,
dokler domovina potrebuje partizana.*

*Življenja svoja in neštete rane,
v boju smo prodajali drago,
sovražnikov mrtvih na desetine je bilo;
bo dolgo pomnil okupator partizane.*

*Niso padli tovariši zaman!
Kazali so nam pravo pot
v svobodo zlato. Za svoj rod
se naprej boril je partizan.*

*Skoz okno me pozdravlja že danica,
ko zjutraj zgodaj se zbudim.
Da, kar nocoj bile so sanje, ugotovim,
nekoč le kruta je bila resnica.*

Gorjan

II. LETNIK — 2. ŠTEVILKA,
APRIL 1977

Moša SKUPNOST

glasilo szdl ljubljana moste-polje

25. Maj

UMETNIŠKA PRILOGA

Zato

bo to

leto le naše in naša bo

letos

pomlad

15. aprila 1920. leta, se je začela v Sloveniji velika železničarska stavka, ki se je na poziv komunistov razvila v generalni solidarnostni štrajk, največji v zgodovini slovenskega ljudstva. 24. aprila je deželna vlada organizirala pokol na Zaloški cesti.

Industrijski in kmečki proletarec v boju

Leto 1937 in časopisje v naši občini

Proletarski vzhodni del Ljubljane je pred 40 leti razširil svoje delovanje na še eno področje družbenega delovanja, na periodični tisk. Ta je sicer zaživel že prej, saj je založnica in lastnica tovarniškega mesečnika Slovenska gospodinja iz leta 1905 postala kmalu po ustanovitvi Kolinske tovarna. Objektivne razmere in politične konstelacije pa so onemogočale, da bi se ta tisk bolj razvil. Različni drugi poskusi to le dokazujejo in čakajo morebitne družbene ocene. Leta 1937 pa pomeni prodor naprednih, revolucionarnih idej tudi v periodični tisk naše občine in segajo po namenu in ponenu tudi prek občinskih meja.

Petnajstega junija začne izhajati DELA VSKI LIST

Polnina plačana v gotovini

Posamezna številka 1.— dinar

Ljubljana, dne 22. oktobra 1937

Izhaja tedensko vsak petek

Leto I. Štev. 10

DELA VSKI LIST

ZA STROKOVNA, GOSPODARSKA, KULTURNA
IN POLITIČNA VPRAŠANJA

za strokovna, gospodarska, kulturna in politična vprašanja. Izhajal je sprva kot 14-dnevnik, od 9. do 16. številke pa kot tednik. Že prej so bile tri številke zaplenjene, s 16. pa je bil 3. decembra 1937 dokončno zatrt. Izdajala sta ga Franc Leskošek, ki je tedaj (in tudi sicer dolga leta) stanoval v Ciglerjevi (sedaj Partizanski) ulici št. 41, in Anton Dolinšek s Poljske poti št. 38.

Franc
Leskošek

Odgovorni urednik Franc Leskošek se spominja dela pri tem časopisu:

Delavsko-kmečko gibanje in seveda partijsko delo se je po ustanovnem kongresu KPS leta 1937 še bolj razmahnilo. Tedaj sem bil izvoljen za sekretarja CK KPS. Imel sem že nekaj prakse pri izdajanju periodičnega tiska: skupaj s Tonetom Čufarjem in Rudolfom Rojcem sem bil član uredništva Delavskega obzornika, štirinajst dnevnika, ki je izhajal od konca leta 1935 do nekako sredine naslednjega leta. Ta list štejem za nadaljevalca prepovedane Ljudske pravice in za predhodnika našega Delavskega lista. Zato mi ni bilo težko zbrati sodelavce — pisce in s Tonetom Dolinškom sva konec aprila leta 1937 sestavila pismo ter ga razposlala tovarišem, delavskim zaupnikom in znancem v domovini in prek meja. Ker je v tem pismu opisana vsa tista zasnova Delavskega lista, ki smo jo kasneje tudi uresničevali, in ker ima arhiv CK ZKS na voljo fotokopijo tega pisma, ga objavite:

DRAGI PRIJATELJI!

Najbrž si že slišal, da nameravamo začeti z izdajanjem novega delavskega lista. O tem se je že govorilo precej časa, toda zaradi različnih razlogov se stvar ni premaknila naprej. Sedaj pa mislimo vzeti to reč resno v roke. Posebno pobudo nam dajejo glasovi iz vse Slovenije, ki sprašujejo, kaj je vendar z listom, ali bo izšel ali ne. Zdaj se oglašamo, da Ti razložimo, kakšen naj bo list, ki si ga zamišljamo, in da ti povemo, kaj pričakujemo od Tebe, da boš storil za novi list.

NAMEN LISTA

List bi si moral po našem mnenju postaviti za namen boj za popolno enotnost delavstva, ki jo potrebuje v tem gospodarskem boju.

List bo pisal o vseh raznih političnih dogodkih pri nas in drugod. Prav tako bo poročal o vseh važnih stvareh iz strokovnega gibanja, o mezdah, bojih itd. Stremel bo za čim tesnejšim sodelovanjem vseh delovnih slojev in tako pomagal delavstvu v vseh perečih vprašanjih.

RAZMERJE DO DRUGIH LISTOV

Lahko Ti je spoznati, da je tak list slovenskemu delavstvu zelo potreben, čeprav imamo že nekaj delavskih listov v Sloveniji. Toda »Delavec« in drugi strokovni listi so čisto strokovnega značaja in jih bo naš list samo nujno dopolnjeval. Kar se tiče političnih delavskih listov, tj. Delavske politike, Ljudski glas, deloma tudi Delavska pravica itd., pa je stvar drugačna. Ti listi ne ustrezajo popolnoma zahtevam, ki jih današnji čas postavlja pred delavstvo, ne zagovarjajo dovolj odločno tako potrebne enotnosti delavstva, niso vedno vodniki delavcev. Ne zavzemajo vedno za delavstvo pravih stališč v mnogih vprašanjih. Vendar so ti listi delavski in demokratični, zato se naš list ne bo bojeval proti njim, ampak prijateljsko z njimi

sodeloval, jih dopolnjeval v vprašanih, ki jih oni ne postavljajo in jih opozarjal na eventualna nepravilna stališča. Naš list torej noče biti razbijač enotnosti, ampak delati za enotnost in biti proti vsem onim, ki to enotnost ovirajo. Prav tako hoče list sodelovati z vsemi demokratskimi listi zunaj delavskih vrst, bojevati se hoče proti vsakemu fašizmu.

KAKO BO NAŠ LIST IZHAJAL

Nameravamo ga izdajati konec vsakega tedna. Oblika lista bo npr. kakor Delavske politike ali Delavske pravice. Ime še ni določeno, mislimo pa, da bi se imenoval Delavski list ali podobno.

KAŠNE SO TVOJE NALOGE

To so glavne stvari v zvezi z novim listom. Prosimo Te, da o vseh teh stvareh (namen, odnosi do drugih listov, ime lista itd.) razmišljaš in se posvetuješ s čimvečjim številom znancev in prijateljev in nam Vaša mnenja takoj pošlješ.

Z veseljem bomo sprejeli vsak dober nasvet. Zato nam je potrebno dobro organizirano zaupništvo, trdne finance in dobro dopisništvo. Zato je treba storiti: v vsakem kraju, v vsakem obratu, v vsaki mestni četrti je treba postaviti zaupnike lista. To morajo biti agilni, vestni in drugje (npr. v strokovnih organizacijah in drugod) ne preveč zaposleni ljudje. Po možnosti naj te zaupnike zberejo delavci sami. V večjih krajih, kje je več zaupnikov, naj ti zaupniki zberejo glavnega zaupnika. Če bo potreba pokazala, bodo postavljena še okrožna zaupništva. Naloga zaupnikov je zbirati naročnike, organizirati podrobno razpečevanje lista (kolportaža), vzdrževati stike s čitatelji in poizvedovati po njihovem mnenju o listu. Kjer je več zaupnikov, se morajo od časa do časa posvetovati, kako bi se list izboljšal ali razširil. Zaupnika je treba postaviti takoj, še preden začne list izhajati. Stori to sigurno v svojem kraju in v sosednjem, v katerem še ni zaupnika.

Delavski list, kot bo naš, nima bogatih podpornikov in fondov. Vzdrževati se bo moral iz naročnine in prostovoljnih prispevkov. Premagati bo moral vsako težavo. Mnogo listov je že propadlo ravno zaradi financ, zato se našemu listu to ne sme zgoditi, ker bo delavski list. Zato je potrebno, da se začne takoj zbirati za tiskovni sklad. Delavcem je treba pri tem podrobno razložiti, kak pomen ima list, in njegove potrebe. Prav tako je treba pričeti zbirati naročnike, po možnosti tudi naročnino, vendar je važno nabirati naročnike tudi, če oni takoj ne plačajo. Sporoči nam takoj svoje približno mnenje o tem, koliko naročnikov bo v Tvojem kraju in koliko se bo lista razprodalo v kolportaži. V vsakem kraju in obratu bo treba določiti dopisnika lista, ki pa po možnosti naj ne bo zaupnik sam.

Poiskati je treba tudi druge sodelavce za list na političnem, strokovnem, gospodarskem, kulturnem in drugih področjih delovanja delavskega razreda. Za dopise bomo sporočili pred izidom lista.

To so torej Tvoje naloge. Upamo, da se zavedaš važnosti lista in dela za ta list ter da boš storil vse, kar se da, da bodo zgornje naloge čimbolje izvršene. Prosimo Te, da nas o vseh stvareh redno in točno obveščaš.

Pošto sprejemamo začasno na naslov: Anton Dolinšek, Poljska pot 38, p. Moste pri Ljubljani.

Ljubljana, dne 25. aprila 1937

Franc Leskošek s. r.

železostrugar

Anton Dolinšek s. r.
železostrugar

List je imel takoj dovolj sodelavcev. Vanj so pisali Vida in Tone Tomšič, Edvard Kardelj, Tone Čufar, Špehar iz Vinice in drugi. Tomšičeva sta nama pomagala tudi pri urejanju lista. Nasploh smo bili tedaj zelo aktivni. Istega leta sem — da ne omenjam drugih — izdal brošuro Za enotnost slovenskega delavstva, pod mojim imenom je prav tedaj izšla Kardeljeva publikacija Kaj mora vedeti delavec. Vključevali smo se torej v široko mobilizacijo slovenskih delavcev v boju proti fašizmu (v Španiji so se tedaj na strani republike že bojevali tudi naši prostovoljci) in za pravice delavskega razreda — tudi v tisku. Kmečka sloga?! Seveda smo vedeli zanjo, a neposredno nismo sodelovali v njej. Enako ne v časopisu Slovenska vas, kjer KP niti ni imela neposrednega vpliva, a Ivan Dovč je bil odličen kmet, vreden vsega zaupanja. Ko sem bil npr. kasneje zbežal iz šentpetrskih zaporov, sem se skril prav pri njem v Šmartnem. Slovenska vas je stala na protivladnih pozicijah in nas komuniste je to dejstvo združevalo tudi z nekomunisti.

Odmev na prve številke Delavskega lista je bil tako spodbuden, da smo kmalu prešli s 14-dnevnikom na tednik v nakladi okoli 3000 izvodov. Razpošiljali smo jih v paketih po nekaj deset skupaj v tovarne, revirje pa seveda tudi posameznikom, celo v Francijo in Belgijo.

Finančnih težav nismo imeli, list se je dobro prodajal, saj je odražal težnje delavcev v neposrednem, vsakodnevnem boju za njihove pravice.

Drugih težav pa je bilo več. Npr. zaplembel Državni pravnik nam je dostikrat črtal prispevke o notranjepolitičnem življenju in o španski državljanski vojni, mi pa smo seveda morali takoj zapolniti vrzeli s »primernimi« teksti. In smo jih. Izdal pa je pravnik tudi naloge za zaplembo treh kompletnih števil, čeprav so bile z naknadnimi »primernimi« članki že izšle. No, s 16. številko smo doživeli dokončno prepoved izhajanja Delavskega lista.

Druga težava so bile preiskave na mojem domu. Tedaj sem bil že kar Moščan, saj sem živel v Mostah od leta 1926 (pa s presledki do prvih povojnih let). Hišne preiskave sem doživljal tako rekoč tedensko, celo večkrat. Ker osebnih preiskav niso delali, sem večkrat skril gradivo za list kar po žepih in za srajco. Nekoč pa so agenti pred preiskavo obesili svoje plašče (vedno so bili v civilu) na verando. Po postopku so prišli tudi tja in v navdušenju za svoj posel najbrž pozabili, da so to njihovi plašči ter — preiskali tudi te. Mene so spraševali, od kod da imam toliko plaščev!

Da sem lahko največkrat pravočasno rešil gradivo, je omogočal tudi položaj naše hiše. Stoji namreč prav nasproti Saturnusa in so vmes le proga, cesta in dvorišče. Dogovorjena znamenja so bila položaji zaves in rož na oknih. Najbrž pa so to vedeli tudi nepoklicani — vsaj formalno, ker smo vsebinsko menjali dogovor — in so bile preiskave tako pogostne. Sistem dogovorjenih znamenj pa smo morali imeti tudi zaradi mnogih obiskov pri nas. Tone Tomšič npr. je rad prihajal k meni in v letih pred vojno se je na jesen dostikrat prismejal na vrata s polno kapo grozdja s trte pred hišo. V tem času je prišel k meni tudi tovariš Tito. Nihče od naših ga ni prepoznal, ko ga je pripeljala k nam Zihlerova mama, jaz pa sem bil odsoten. Ker so hodili k meni mnogi, tudi neznani obiskovalci, so šli seveda pome in mi »neznanega« obiskovalca opisali. Takoj sem se odpravil domov in v pogovoru mi je tovariš Tito med drugim

povedal, da se bo CK KPJ preselil v Jugoslavijo in da sem izbran v politburo CK KPJ. No, to pa že sega prek okvira našega pogovora.

Anton Dolinšek pa nam je povedal naslednje podrobnosti:

Že od leta 1928 sem politično deloval v sindikatih, v Saturnusu pa, kjer sem delal kot strugar in kasneje orodjar, sem bil sprejet v partijo. Na Poljski poti št. 38 sem stanoval od sredine leta 1936 do 7. novembra 1937, ko sem bil aretiran zaradi trošenja partijskih letakov ob 20-letnici oktobrske revolucije ter obsojen na deset mesecev zapora; prebil sem jih v nekdanjih zaporih na Miklošičevi cesti v Ljubljani. Takrat so me ves teden zasliševali tako rekoč noč in dan, kdo mi je dal letake, a niso ničesar zvedeli od mene. Po prestanem zaporu sem se zaposlil v želežarni Štore, ko pa sem se vrnil v Ljubljano, sem opravljal odgovornejši partijske funkcije.

Pri pripravi za izdajanje Delavskega lista leta 1937 sem sodeloval skupaj s Francem Leskoškom, Angelo Dovčevom,

Anton
Dolinšek

Pepco Kardeljevo, Rudolfom Rojcem, Ivanom Gabrom in drugimi. Duša vseh priprav je bil Leskošek, pri njem smo se tudi največkrat sestali, a tudi na prostem, v lokalih, v Gradišču, v prostorih URS na Miklošičevi cesti, redkokdaj pri meni na Poljski poti.

Pismo iz konca aprila leta 1937 je svojstvena uresničitev želja revolucionarnega dela delavskega razreda, kmetov in inteligence, da bi imeli list, v katerem bi naj pisali o živih problemih tedanjega časa, ki so jih najbolj prizadevali. To pa so bili predvsem izkoriščanje delovnih ljudi, položaj v tovarnah in rudnikih, policijski teror, štrajki, porajajoči se fašizem itn. Podnaslov je dokazoval širino delovanja. S tem smo se sicer izpostavljali in so nas policaji in detektivi takoj »videli«. A v Saturnusu, kjer sem tedaj delal s Francem Leskoškom, smo bili že trdno organizirani. V celici smo bili sprva trije: Pepca Kardeljeva, Angelca Dovčeva in jaz, kasneje pa še drugi. Leskošek, ki je bil tedaj med drugim tudi tajnik sindikata kovinarjev, je večkrat prisostvoval našim sestankom, saj je stanoval nasproti Saturnusa.

Priprave za izdajanje Delavskega lista so tekale že vse od zime naprej oziroma vse od prepovedi Ljudske pravice. Tudi izhajanje Kmečke sloge v Zalogu sodi med rezultate teh priprav. Nismo pa neposredno sodelovali niti pri pripravi niti pri izhajanju Kmečke sloge, čeprav smo se kot komunisti seveda sestajali.

V Delavski list so pisali Franc Leskošek, Tone Tomšič, Edvard Kardelj, Jože Vilfan, Ignac Tratar, Tone Čufar in Vencelj Perko z Jesenic, Jože Lacko iz Ptuja, Slavko Šlander iz Celja, Mirko Košir, Špehar iz Vinice in drugi. Sam nisem kaj prida pisal — tudi prej in kasneje ne. Kdaj pa kdaj sem prebiral krtačne odtise, preden so šli v

PRVA STRAN PRVE ŠTEVILKE ČASOPISA KMEČKA SLOGA

Poštšina plačana v gotovini

Zalog, dne 21. avgusta 1937

Letnik I. Štev. 1 Posamezni izvod 50 par

KMEČKA SLOGA

LIST SLOVENSKEGA PODEŽELSKEGA DELOVNEGA LJUDSTVA

Izhaja vsakega 7. in 21. v mesecu

List izdaja konzorcij in zanj odgovarja Škrjanc Franc, pos., Zalog št. 10, obč. D. M. Polje — Urejuje in za uredništvo odgovarja Maček Polde, tesar, Sp. Zadobrova št. 46, obč. D. M. Polje

**Le vkup, le vkup
uboga gmajna!**

Cena posamezne številke 50 par; naročnina na mesec 1.— Din, četrtletno 3.— Din, polletno 6.— Din, letno 12.— Din. — Dopisi za uredništvo in upravo na Jakhe! Adolf, Zalog, p. D. M. v Polju

Na pot!

Od vseh strani razočarani, smo se odločili slovenski kmetje, da bomo z današnjim dnem pričeli z izdajanjem res svojega, pravega kmečkega lista. Med nas sicer prihaja vse polno listov, ki so samo po imenu kmečki in ki jih izdaja gospoda, katera ima pri tem svoje namene. V njih zastonj iščemo poštene, kmečke besede. V njih tudi niso izražene misli in zahteve slovenskih kmetov, ampak nam vbijajo v glavo nekaj tujega, kar nas ne bo nikdar rešilo večnega truda in trpljenja. Ti listi so povsem meščanski!

Naš list pa naj v pravi luči kaže položaj delovnega kmečkega ljudstva, naj zagovarja resnične težnje, potrebe in zahteve tega ponižanega kmečkega stanu. Ta list naj bo last nas vseh, saj je izšel iz naše podeželske vasi, od nas kmetov samih. V njega bomo pisali sami, pisali in izražali svoje skupne misli o težkem položaju, v katerem živimo, iskali rešitve in se skupno borili, kakor se borijo kmetje drugod. Jasno nam je že zdavnaj, da bomo le z lastnimi rokami rešili sebe in svojo z znojem prepojeno zemljo.

Gospoda pravi, kmet je steber države, a čeprav se maje ta steber, ga ona podira. Gospoda ne mara kmeta pri svojih kupčijah in dobičkih, rabi nas samo, da ji do dobička pomagamo. Po svojih fabrikah izdelajo več, kot pokupimo mi — slovenska zemlja je premajhna za njihov pohlep. Do sedaj smo ji v svoji nevednosti pomagali mi, da je s politično močjo slovenskega kmeta mirno izkoriščala celo državo. V posojilnice, hranilnice, banke je tekel naš denar, da se tam obrestuje še danes, od tega denarja pa živijo vsi drugi, le kmet ne. Na svojih zadolženih gruntih čakamo zastonj, da bi z denarjem, ki je naš, rešili svoje domove. Še več! Slovenski kmetje smo tudi pomagali tem ljudem, da nad nami vladajo in to vlado izrabljajo, da ne bi prišlo do razdelitve kmetov. Od leta 1848 čakamo na Zedinjeno Slovenijo in kolikor je od takrat poteklo let, tolikokrat so jo

najmanj izdali. Samo v suhih letih nas je gospoda poznala, s frazami farbala, da nam je, kadar je kazalo, lažje obrnila hrbet.

Zato je zadnji čas, da se zdramimo in da ne iščemo pomoči tam, kjer je ni. Kamor se ozremo, — v preteklost ali sedanjost — povsod nas srečuje samo trpljenje in izkoriščanje našega stanu. To trpljenje nas mora nagniti na razmišljanje o samem sebi. Kje smo in kje je naša moč? Danes smo razcepljeni na vse strani, sprti med seboj in vlečemo vsak na svoj konec. To ne more biti prav. Tudi našim pradedom se je slabo godilo, a so se pod svojim kmečkim voditeljem Matijem Gubcem borili za pravico vseh ljudi. To jim je bilo le zato mogoče, ker so bili složni med seboj, ker so poznali moč skupnosti. Skupnost bi tudi mi v današnjih razrvanih dneh krvavo potrebovali!

Roka nam je okorna od napornega dela, svinčnik držimo v prstih kot kol in papir se nam trga pod peresom, — ni nam lahko pisati list. In vendar! Čutimo se dolžni, da enkrat povemo odkrito in iz srca besedo in mi-

sel, kakor smo jo spoznali ob plugu in pogledu na brazde. Naravi znamo dati življenja, le sebi ga ne znamo! Sejati hočemo tudi med nas seme, ki naj nam da, ko pride pravi čas, bogato žetev. To seme je skupnost! Lahko naš glas prevpijejo, zadušijo našo besedo razni krivi preroki, ki sejejo fraze in razdor. Dokler pa boste poslušali, slovenski kmetje, našo besedo, bomo govorili samo eno: Stranimo, združimo se, bomo enotni, saj smo vsi kmetje in ljudje. Izruvajmo vse, kar nas je ločilo, kot plevel!

Ne prihajamo med Vas s svojim listom, da bi ustanavljali četrto ali deseto stranko, temveč da bi pomirili politične strasti, da bi združili vse kmete v borbi za svobodo, pravice in mir. Po vzgledu naših pradedov hočemo pisati in nastopati po geslu: Za staro pravdo! Kdor ima voljo, naj posluša in pomaga, da pride slovenski narod do boljše bodočnosti, ki smo je potrebni bolj kot bolnik zdravja in suha zemlja dežja.

Da bi naš list našel odprta vrata v slovenske kmečke domove, da bi razgibal slovenskega kmeta za pravično stvar, samo to želimo našemu listu na pot.

Škrjanc Franc, Zalog.

Slovenskemu kmečkemu ljudstvu!

»Kmečko slogo« izdajamo kmetje za kmete. Gospoda navadno izdaja kmečke liste, da bi pridobivala kmete za svojo gosposko politiko. Kmetje smo ji samo glasovalna vojska, potrebna, da z našimi glasovi pride do poslanskih mandatov, zleze na ministrski stolček ali v senat. Ko pa je enkrat na vladi ali v parlamentu, pa pozabi na obljube in zagotovila, ki nam jih je dala, ko so ji bili potrebni naši glasovi.

»Kmečka sloga« ni strankarsko poobarvan list. Dovolj smo kmetje razkosani, ni treba med nami še novih političnih skupin.

Slovenski kmetje torej danes nismo še enotni. Razdeljeni smo na več strani. Mnogo nas je organiziranih pri »Kmečki zvezi«, nekaj nas je pri »Go-

spodarski Slogi«, poleg tega pa nas je mnogo, ki sploh še nismo stanovsko organizirani in capljamo za gosposki-mi strankami ali takimi, ki so sčasoma postale gosposke, ki se pa vse med seboj bore za korita. Naša »Kmečka Sloga« hoče delati na naši združitvi. Lahko naravnost rečemo, da je list rodila želja in potreba, da zavedni kmetje odkrito povemo vsem svojim stanovskim tovarišem, da se ne smemo več pustiti hujskati drugega proti drugemu po gospodi, ki iz te naše umetno ustvarjene nesloge kuje svoj politični in gmotni kapital.

Kdor se pa bori za združitev, ta noče razdirati. Kar je na področju kmečke organiziranosti pri nas zgrajenega, hočemo ohraniti. Hočemo le, da bo to služilo res kmečkim gospo-

cenzuro in nekajkrat so nam tisk ustavili ter list zaplenili. A vse to je urejal predvsem Franc Leskošek. Natisnjene izvide smo razpečevali prek partijskih organizacij, osebnih zvez in sindikalnih organizacij. Delavci so list imeli radi, kar priča tudi njegov razvoj. Drugi socialnodemokratski delavski listi niso bili dovolj blizu delavcem in njihovim žgočim problemom. Naš Delavski list pa je bil s svojim pisanjem sredi boja proti fašizmu, sredi boja za pravice do

dela in iz dela, sredi štrajkov tekstilcev, gradbincev, rudarjev ter zavzemal zelo jasna, nedvoumna stališča. To pa so delavci čutili kot svoje probleme — in list kot svoj list.

Komunistična partija je torej v iskanju vedno novih oblik političnega dela uresničevala svoje poslanstvo tudi s periodičnim tiskom. Delavskemu listu je še istega leta pridružila nadaljnjo možnost v listu

KMEČKA SLOGA

Od 21. avgusta do 15. septembra 1937 so v Zalogu izšle tri številke, potem jo je protijudska oblast prepovedala. Vanjo so pisali Vida in Tone Tomšič, Vlado Kozak, Jože Slak, Maks Strmečki, Jože Marentič, Line Žagar, Jože Lacko in drugi. List je izdajal konzorcij, za katerega je odgovarjal Franc Škerjanc iz Zaloga, urejal in za uredništvo je odgovarjal Polde Maček iz Spodnje Zadobrove, dopise za uredništvo in upravo pa je sprejemal tedaj študent Adolf Jakhel iz Zaloga (kasnejši prvoborec, umrl leta 1942. za posledicami težke rane, ki jo je dobil pri napadu na italijansko postojanko na Turjaku).

Tovariša Maček in Škerjanc sta se takole spominjala Kmečke sloge, ko smo se povabili na pogovor z njima v Mačkovi hiši v Novem Polju, C. XII, št. 3, prej Spodnja Zadobrova št. 2:

Maček:

Ideja za izdajanje lista se je rodila pri Kozakovih na Poljanski cesti. Tam smo se v posebni sobi večkrat sestali Vlado Kozak, inž. Anton Štebi iz Črnuč, Line Žagar, Jože Slak pa še kdo in jaz; občasno so prihajali tudi politični delavci s širšega kmečkega zaledja, npr. Slavko Šlander iz Celja, Jože Lacko iz Ptuja, nekdo iz Trbovelj itn. — kadar so bili pač potrebni širši, vseslovenski horizonti pogovorov. Šlo je za organizirano partijsko delo. Seveda pa je imela ta ideja že predhodno javno inicia-

tivo kot zahteva shodov, na katerih so družno nastopali delavstvo in kmetje.

Brez vsakršnih izkušenj smo se zagrizeno lotili dela tedanj študent A. Jakhel, F. Škrjanc in jaz. Razdelili smo si nalogo in ker sem poznal tudi kmečko problematiko, sem prevzel odgovorno uredništvo.

Škerjanc:

Jakhel je dnevno hodil v mesto, zbiral in prinašal dopise — vedno jih je bilo dovolj. Sestajali smo se pri Jakhlu le enkrat za vsako številko. Vse je bilo treba delati v strogi tajnosti, zavedali smo se nevarnosti konfiskacije. Za prvo številko smo se sestali štirinajst dni pred izhodom. Jakhel je razporedil rokopise, uredili pa smo jih skupaj in Polde je nato vse odnesel v tiskarno, tisto v Wolfovi ulici nasproti Glasbene matice.

Maček:

V tiskarni so dopise jezikovno opilili in ko smo dobili krtačne odtise, smo vse še enkrat skupaj pregledali, nakar je šla številka v tisk. Včasih sem stavek lomil kar sam. Ko je bila natisnjena vsa naklada — okoli 2500 izvodov — smo jo sami razpečali vsak v svojem kraju in okolici, pomagali pa so tudi naši domači in drugi; to tedaj ni bil problem, saj smo tako rekoč stalno razpečevali partijsko literaturo Zaupnikom po tovarnah smo pošiljali izvide kar po pošti.

Škrjanc:

Da, a »okolica« je pomenila tudi kraje v hribih tja do Litije. Sicer pa: meni je tedaj bilo 33 let, Poldetu pa 36 let.

Maček:

Osebnim naročnikom je seveda pošiljala izvide kar tiskarna. Že na 1. številko je bil odziv tako ugoden, da smo dvignili naklado na 3000 izvodov. Samo Lacko je npr. takoj zbral 70 naročnikov. Z vseh koncev so zahtevali list.

Škerjanc:

S financami pa se je ubadal Line Žagar. Po pošti smo dobivali denar za naročnike iz drugih krajev — 50 par je stal izvod. Spominjam se nekaj dopisnic s Štajerskega. Vsebinska je bila približno enaka: Ali se res borite za kmečke in delavske pravice? Odgovarjal sem jim seveda pritrdilno in takoj so se naročili na list.

Maček:

Tudi klerikalci so dobivali Kmečko slogo in čeprav so bile tedaj občinske volitve, nas zaradi časopisa niso izzivali. Sicer pa smo se obdelovali na vseh področjih in na vse načine. Tudi stepli smo se. Priprave za izdajanje lista so bile seveda uglasene na boj, a čeprav so klerikalci napenjali vsa sredstva, niso prišli do sape niti oni niti nacionalisti. Razporeditve ob skorajšnjem izidu lista je tudi pripomoglo k naši zmagi.

Škerjanc:

Pri tretji številki Kmečke sloge je izšel kot priloga na rdečem papirju letak z daljšim člankom Vlada Kozaka o vlogi in nalogah delavcev, kmetov ter poštene intelligence. Tak letak nam je prav prišel na shodih. Spominjam se celo: 700 din smo dali za tisk tega letaka.

Maček:

Ko smo že pri 3. številki — to je bila zadnja številka, ki je izšla. Sicer smo si mislili, da bo Kmečka sloga slej ko prej doživela napad, a tako kmalu vendarle ne. Bili pa smo res precej jasni v marksistični orientaciji člankov, čeprav avtorji največkrat — razumljivo — niso bili podpisani in smo vedeli zanje le nekateri — o tem glej Zbornik '65! Pri žandarmeriji smo bili zapisani kot bojovníki proti desnim silam s Korošcem na čelu in iz njegovega kabineta je prišla prepoved izhajanja. Nobenih zaslišanj, iskanj avtorjev, preiskav itd. — najbrž si niso upali, saj smo imeli večinsko podporo javnosti.

Škerjanc:

Gradivo za 4. številko smo imeli že zbrano pri Adolfu Jakhlu v Zalogu. Najbrž je med vojno propadlo. Nismo pa več mislili na to, da bi Kmečko slogo razmnoževali pri Poldetu. On je namreč izdeloval tudi lesene razmnoževalne strojčke za ciklostiranje — okrog deset jih je naredil — in v njihovi hiši so tiskali letake, razno

Ko smo pred časom obiskali tovariša Mačka, se sicer ni počutil ravno najbolje, a je bil takoj pripravljen sodelovati v pogovoru. Pred zaključkom redakcije pa nas je presenetila žalostna vest, da tovariša Mačka ni več med nami.

Te njegove besede so torej med zadnjimi, ki jih je zapisal — vsem nam v spodbudo, saj sta ga do zadnjega prevevala optimizem in prepričanje v našo skupno stvar. Slava mu!

UREDNIŠTVO

propagandno gradivo ipd. Vse to smo kmalu po prepovedi Kmečke sloge prenesli onstran Ljubljane v Sadinjo vas. Z Gorenjske smo prepeljali tudi ročno tiskarno in pri zaupniku kmetu Tonetu Dežmanu je že pred vojno zaživel bunker za tisk partijske literature. Tja smo vozili material in ga od tam razvažali. Tam so se sestajali naši partijski voditelji in sam sem tam videl tovariše Tomšiča, Kardelja in druge. Hiša je na samotni in v konspiraciji nam je uspelo ostati tam do nekako srede vojne vihre.

Maček:

Naša hiša je dajala pred vojno dolga leta gostoljubje premnogim komunistom posameznikom, pri nas so bili tudi pomembni partijski sestanki, seje ipd., tu so se srečevali tovariši iz vodstva slovenske, hrvaške in jugoslovanske partije.

Še je tekla beseda, živahna sobesednika sta zaživela s spomini...

Ko smo se poslavljali, so pri izhodu spremljale rezljane skulpture iz lesa: Polde Maček se »ob prostem času« žele več let ukvarja z rezbarjenjem. Vendar to ne sodi več v naš zapis o življenju in delu urednika Kmečke sloge, človeka, ki se je od predvojnega tesarja, aktivnega sodelavca Svobode in odbornika poljske občinske

skupščine, komunista in borca razrastle v osebnost, ki še danes prispeva delež k razvoju idej, za katere je tedaj pred štiridesetimi leti deloval pri Kmečki slogi.

Tako Delavski list kot Kmečka sloga sta bila rojena po ustanovnem kongresu KPS in ne glede na kratko dobo izhajanja dokazovala, da se je skupni boj delavcev in kmetov vedno globlje zraščal s partijskim bojem za nacionalno in socialno osvoboditev, ki se je že čez nekaj let nadaljeval in zmagovito končal z narodnoosvobodilnim bojem in revolucijo. Pri tem je imela KP močne pozicije prav v vzhodnem delu Ljubljane.

S potrebo po skupnem boju s KP proti notranjim in zunanjim fašističnim sovražnikom vseh jugoslovanskih narodov so soglašale tudi mnoge druge napredne sile. Ta potreba se ni toliko odražala v vodstvih, marveč predvsem na terenu v delavskih centrih in med demokratičnimi množicami slovenskih kmetov, ki so bile pod vplivom SLS. Med temi je bila tudi Zveza kmečkih fantov in deklet, v kateri je bil aktiven Ivan Dovč (sprva le oče, ko pa je odrasel sin Ivan, se mu je pridružil tudi on) iz Šmartnega ob Savi. In ko je začelo izhajati glasilo slovenske kmečke in delavske politike

Konec leta 1938 je torej zamrl zadnji od treh časopisov iz prejšnjega leta, ni pa bil več zatrt napredni revolucionarni ilegalni tisk v občini. A to bodi naslednje poglavje našega prikaza.

SLOVENSKA VAS

(urejal ga je in za uredništvo odgovarjal Pavel Kreutzer iz Trnovskega pristana št. 14, kjer je bila tudi uprava lista, izdajal pa ga je konzorcij), je prevzel predstavnštvo konzorcija Ivan Dovč (st.), kmetovalec iz Šmartnega ob Savi. Kot 14-dnevnik je list izhajal od 15. avgusta 1937 do 30. novembra 1938.

Polstolna plačana v gotovini.

Ljubljana, dne 1. septembra 1937.

Posamezna številka Dln 1.--

Da naša vas in naša mesta
bila bi vseh krdole ometa,
naš sloga trdna, slova zvesta
pocete delavca in kmetia!

SLOVENSKA VAS

GLASILO SLOVENSKE KMEČKE IN DELAVSKE POLITIKE.

Kmet bodi svoj!
Na svojo zemljo, v svojem domu,
v svoji vasi,
koder rabi svoj glas,
odločaj sam
takrat nastanejo ti boljši časi!

LETO I.

Izhaja dvakrat na mesec. Uredništvo in uprava v Ljubljani, Trnovski pristan 14. Repkopijev ne vračamo. Naročnina za en mesec din 2.--, za četrt leta din 8.--, za pol leta din 16.--, za vse leto din 30.--, za inostranstvo leino 1.- dolar. Ogledi se sprejemajo. Obkrojni račun št. 17408.

ŠTEV. 2.

Izdaja konzorcij, ki ga predstavlja Dovč Ivan, kmetovalec iz Šmartnega ob Savi. — Urejuje in za uredništvo odgovarja Kreutzer Pavel, Ljubljana, Trnovski pristan 14/L. — Tisk J. Bilasnikar nasl., Univerzitetna tiskarna in litografija, d. d. v Ljubljani. Odgovoren L. Mikuš.

Pri Dovčevih v Šmartnem, sedaj Kovačeva ulica št. 1, so že pred letom 1941 dobivali zatočišče revolucionarni in napredni bojovníki proti tedanjim protiljudskim režimom. Med okupacijo je bila pri njih javka, tam so se občasno zadrževali tudi člani glavnega štaba in vodstva OF. Oče Ivan, (rojen l. 1886 v Tomačevem) je bil razgledan napreden kmet; sin Ivan ga je vpeljal v delo za OF. Maja l. 1942 je bil aretiran in odpeljan v italijansko internacijo. Po kapitulaciji Italije se je vrnil, a belogardisti so ga novembra naslednjega leta znova aretirali in predali Nemcem. Ti so ga odpeljali v Dachau in tam je februarja l. 1945 umrl; njegovo truplo so sežgali. Sin Ivan (rojen l. 1919 v Šmartnem ob Savi), je po štirih razredih gimnazije na Poljanah pomagal očetu pri delih na mali kmetiji. Leta 1940 je odslužil vojaški rok, a se že prej vključeval

val v družbeno in politično življenje kraja. Skupaj z očetom sta brala napredno časopisje in tudi pisala vanj.

Oče je sodeloval tudi pri časopisu Slovenska vas, a podrobnosti za zdaj niso znane. Kmalu po okupaciji je bil sin Ivan med ustanovitelji OF v vasi, bil z očetom vred aretiran in odpeljan v italijansko internacijo. Že konec l. 1942 je v Ljubljani umrl za posledicami zapora. Pokopan je na Žalah.

Tako nam je pripovedovala o svojih najožjih Ivanka Dovčeva, sedaj poročena Dragar, ki živi na Dovčevi kmetiji.

Ivan Dovč

Mosaik (arhiv Nsk)

Janez Lajevce

(r. 1910 Polje — u. 1975 Polje)

Kipar in grafični delavec, je po osnovni šoli v Polju in 2-letni kiparski šoli v Ljubljani (pri A. Repiču) zašel v grafično stroko in se zaposlil kot črkostavec v Ljubljani. Večkrat je bil tudi brez zaposlitve. Od l. 1934—1936 in od 1944 do smrti je bil član KP. V letih 1942 in 1943 je bil interniran na Rabu, po kapitulaciji Italije do konca vojne pa je delal v primorskih ilegalnih tiskarskih tehnikah.

Po osvoboditvi je bil zaposlen v železniški tiskarni v Ljubljani vse do upokojitve l. 1965.

Čeprav mu je bilo najbližje kiparsko ustvarjanje, je že pred vojno, na Rabu in po osvoboditvi zelo rad tudi slikal (predvsem krajine) v olju ali v grafičnih tehnikah in kot takega ga poznamo tudi z razstav v Jelovškovi galeriji.

Iz njegove ustvarjalnosti objavljamo fotografski posnetek doprsnega kipa njegove hčerke Ljudmile in olje Rabsko taborišče.

Janez Lajevce: Doprsni kip hčere Ljudmile, mavec

Janez Lajevce: Rab, olje

MARJAN ROŽANC je našim bralcem že znan kot pisec krajše leposlovne proze, ki se ji tudi največ posveča (zbirki Mrtvi in vsi ostali, Zračna puška, zbirka esejev Demon Iva Daneva, povest Slepo oko gospoda Janka). Napisal pa je tudi že več gledaliških del, filmskih in televizijskih scenarijev.

Našim bralcem posredujemo uvodni odlomek iz literarno-snemalne knjige — skupnega dela M. Rožanca in režiserja Janeta Kavčiča, ki ga bomo našim bralcem predstavili kasneje. Odlomek smo izbrali tudi zato, da damo primer za to, kako je pisan filmski scenarij t. j. do vseh podrobnosti napisano gradivo, po katerem delajo film, z režiserjevimi dodatki vred.

MARJAN ROŽANC — JANE KAVČIČ

AKCIJA

LITERARNO — SNEMALNA KNJIGA

Pred sabo vidim del dvoriščnega pročelja stare zamestne stanovanjske kasarne in čez strehe nižjih, sosednjih hiš, med katerimi utripa zastrta svetloba z bližnje ulice, še temno in gluho noč.

NAPISI

Za napisi odkrijemo v tišini, kakršna zavлада samo po borbi, še preostali del stanovanjske kasarne in njene podrobnosti. Najprej širok, kamnit prehod na cesto, potem mostovž in dvoje nadstropij zatemnjenih oken, vrata, ki vodijo z mostovža na stopnišče v nadstropje, poševno streho in na njej mansardna okna. V tišino se blizu nekje oglasi kratek, odsekan rafal, ki ga pospremi prav tako kratkotrajno bevska-nje zaprtega psa. V temi odkrijemo še krajno okno v drugem nadstropju, ki ga nekdo hiti zavešati...

NAPOVEDOVALEC:

Tole je dogodek desetih, dvajsetih ljudi, ki se je zgodil v eni sami noči zadnje svetovne vojne. Vojna je bila že prej in vojna je bila tudi pozneje in vanjo je bilo tesnobno vpleteno še precej več ljudi. Tisti čas jih namreč nikoli ni bilo samo deset in nikoli samo dvajset.

Še dan pred temi dogodki in pred to nočjo je bil na pohodu polnoštevilen partizanski odred. Pred sovražnikom se je umaknil v bližino nekega večjega mesta, kjer je padel v zasedo in obtičal. Po strahotni hajki, ki je trajala vse do omenjene noči, se je rešilo samo sedem ljudi. Od polnoštevilnega partizanskega odreda samo sedem ljudi...

...ko se na izhodu s stopnišča na mostovžu prikaže možak, previdno pogleda na vse strani in se napoti po mostovžu, ki vodi vzdolž celega pročelja do stranišča na koncu zgradbe. Nekje v njegove korake zajoka otrok, toda s pogledom smo že mimo stanovanjske kasarne in odkrivamo nizek dvoriščni prizidek, v katerem je mehanična delavnica z napol razstavlje-

nim avtom in ropotijo. S pogledom čez betonsko dvorišče naletimo na razpete vrvi, na podstavke za iztepanje in na pritlično zgradbo z drvarnicami, pralnico ali ropotarnico, ki zapira dvorišče, ko se za našim hrbtom oglasi kлокotanje vode v stranišču in po ceveh. Ogledamo si vrsto drvarnic z zbitimi vratnicami, pred katerimi je nekaj zabojev, tñalo, sod, pločevinasti reklamni izvesek za PERSIL in manjša skladovalnica drv, nakar se zadržimo s pogledom na lesenih, povešenih, razrušenih in priprtih vratih v pralnico oziroma ropotarnico, v kateri zijajo široke reže. Približamo se tik vrat in skozi eno izmed rež pogledamo...

NAPOVEDOVALEC:

...če so se res rešili. Ostali borci so bili tačas že mrtvi ali v zaporu, kjer so čakali na strel.

Mislite si, da se je to zgodilo pri nas. A tisti čas so se podobne reči dogajale marsikje in to bi se lahko zgodilo povsod, kjerkoli so se ljudje še upirali nasilju.

...v mirno, negibno in temno notranjost, kjer postopoma odkrijemo založen otroški voziček, lestev, škafo beležnega apna, vegasto kredenco, kup škafov, ki tičijo drug v drugem, razobešeno rjuho in nekaj manjših krp, za njimi zidano peč s pralnim kotlom, nekaj razmetanih tresk in banjo. Skozi reže v vratih se zlija z dvorišča v notranjost črtasta svetloba, ki daje stvarim v poglobljeni tišini nenavaden videz in vtis pozabljenosti. Končno se s pogledom pomaknemo po golem zidu nazaj proti vratom in ob zadnjih napovedovalčevih besedah zagledamo dvoje razkoračenih nog v težkih, visokih škornjih.

Ko se privadimo temi, razvidimo togega, trmasto odločnega moža v trenčkoju s komandirskimi našivki, ki stoji nepomično z obrazom proti vratom, z brzostrelko v pesti. Takoj nato v temi za njegovim hrbtom pločevinasto zazveni banja, slišati je padec lesenega predmeta in v temi zaživi še nekaj ljudi. Možak v trenčkoju — ne da bi se ganil — stisne skozi zobe:

LUDVIK: Ti, Ciril, kaj?!

Izza rjuhe nekje se obregne nazaj Ciril:

CIRIL: Jaz! Kdo pa se drugi sploh upa zganiti!

Nekdo iz teme na to pridušeno in gnevno zausti:

KLEMEN: Zdaj boš pa spet začel s tistim svojim!

CIRIL: Nogo si bom prevezal! Zdaj imam čas. Od tule ne bomo prišli zlepa, če bomo sploh še kdaj.

Previdno sede na poveznjeno banjo in si potegne z noge že razvezan čevlji, medtem ko s prizadetim pogledom išče v temi Klemna. Naposled zine v negotovo smer:

CIRIL: Ti kar pusti Cirila in tisto moje! Še kadarkoli je Ciril kaj začel, vas je potegnil iz dreka.

Nato vzkipi Lojz, ki stoji s puško tik ob reži priprtih vrat:

LOJZ: No, potlej pa že začni!

Ciril preneha z odmotavanjem navoja:

CIRIL: Sem jaz komandir?!

A Ludvik, ne da bi se ozrl in premaknil od vrat:

LUDVIK: Ne. Komandir sem jaz!

CIRIL: Kdo pa?! Tudi jaz sem še zme-rom šofer, čeprav nimam več avta.

Ludvik, ne da bi zvišal glas:

LUDVIK: In jaz sem še zmerom koman-dir.

Potem se šele obrne, pogleda globoko v temo in de:

LUDVIK: Zdaj pa tiho!

Nočni skok (foto Dušan)

Zaprisega pred petintridesetimi leti

Dobro se spominjam tistih prvih pomladanskih dni v letu 1942. V naši hiši v Zalogu so se vedno pogosteje oglašali aktivisti, pa čeprav so bili v neposredni bližini italijanski karabinjerji in financarji. Tudi »državna meja« je bila takoj za zaloškim mostom na drugi strani proti Podgradu, obdana z bodočo žico in zastražena s čuvaji nemškega rajha. Eni in drugi so bili prepričani, da bodo na naši zemlji za zmeraj ostali. Toda, zmotili so se!

Naša vas, ki jo je že pred II. svetovno vojno močno zajelo protiimperialistično in delavsko revolucionarno gibanje, se je takoj vključila v vseljidski upor proti okupatorju in domačim izdajalcem. Vedno več pripadnikov je bilo na strani narodnoosvobodilnega gibanja. Že poleti 1941 so ustanovili zaloško četo in izvedli prvo partizansko akcijo? Italijansko sodišče je obsodilo šest Založanov, ker so razširjali Slovenskega poročevalca in marsikdo je moral zato v ilegalo. Adolf Jakhel je v tem času vodil grosupeljsko četo. V mrzlih zimskih mesecih pa so odhajale v partizane že večje skupine in se zbirale na Pugledu. V Zalogu je obstajala terenska aktivistična mreža, ki je ob sodelovanju tovarišev iz Kašlja delovala do osvoboditve.

Ko je bilo treba po nalogu Osvobodilne fronte izvesti zaprisege, je bil za naše področje, tj. za stari del Zaloga zadolžen tovariš Gustelj Rozman iz Most. Že prej se je večkrat oglašil pri mojem očetu Francetu Židanu in tudi prenočeval je pri nas. Bil je ilegalce in ponarejena osebna izkaznica ga je nekajkrat rešila pred aretacijo. Že takrat sem vedela, da je član KP (bil je zelo pogumen in vedno vesel). Občudovali smo njegovo vedrino, ki nam je bila v tistih časih hudo potrebna. S trdnim zaupanjem nas je bodril k zmagi. Ob nekem takem srečanju, kjer sta bila tudi tovariša Franc Škerjanc in pokojni Vinko Dovč, so se dogovorili, naj bi bila zaprisega v Škerjančevi hiši. Vsi, kateri naj bi zaprisegli so bili skrbno izbrani in zanesljivi. Vendar so se tik pred sestankom dogovorili za spremembo. Ko so 18. marca začeli prihajati ob napovedani uri sta jih Dovč in Škerjanec opozarjala, da naj odidejo k nam v dolino.

V naši majhni kuhinji se je tako zbralo več kot 20 povabljenih ter moj oče in mama. Sestanek je vodil tovariš Rozman.

Vsem navzočim je pojasnil položaj na bojiščih in razložil pomen naše narodnoosvobodilne vojne. Zbrano zavzetostjo so prisotni sledili njegovim besedam. Pozival jih je k sodelovanju s partizansko vojsko, jim govoril o nalogah narodne zaščite in o budnosti pred sovražnikom. Zelo prepričljivo je obrazložil pomen temeljnih točk, katere so sprejeli predstavniki slovenskega naroda, ki so se združili v Osvobodilno fronto. Posebno je poudaril pomen zaprisege OF, kar je naredilo zelo globok vtis na vse, ki so obljubili, da bodo aktivno sodelovali v OF do končne zmage. Večina je svečano prisegla in držala obljubo do konca zmage. Žal je bil zaprisežen tudi kasnejši komandant bele garde!

Med tem sestankom sem bila na straži s Karlico Pangeršič. Zaupana nama je bila naloga, da opazujemo v okolici hiše, če bi se morda bližal kak vojak, da bi hitro opozorili navzoče, naj se umaknejo. Za sedanjostjo Pot na Laber in Pot v mejah pa je bil odgovoren pokojni Feliks Dovč. Če danes

pomislim na tako varnost, se mi zdi zelo naivno, toda v tistih razmerah na drugačno zaščito ni bilo mogoče misliti.

Ker je bila takrat policijska ura že zgodaj, smo se dogovorili, da tovariš Rozman čez noč ostane pri nas in naslednji dan odide iz Zaloga. Z očetom sta se pogovarjala dolgo v noč. Oba sta bila zadovoljna, ker se z novimi zapriseženimi tovariši utrjuje moč narodnoosvobodilnega gibanja.

Naslednje jutro, 19. marca 1952, je oče odšel v službo in se zelo hitro vrnil. Opazili smo, da je zaskrbljen. Povedal je, da se pripravlja racija in da so na poljanah kamioni z vojniki. Po tej novici je Gustelj hitro odšel in se napolnil proti Savi. Med njivami in kozolci je zagledal Italijane, ki so obkoljevali severno stran vasi. Obrnil se je in prišel nazaj. Tedaj mu je oče dal svojo železniško kapo in delovni predpasnik, češ da bo bolj varno in ga napolnil v našo klet, ki stoji v bregu. Na hitro smo se dogovorili, da se mu pridružim tudi jaz. Tam sva rezala krmilno peso za prašiče. Tovariš Gustelj mi je naročil, če ga slučajno odkrijejo, naj to povem tovarišici Albinci iz Zadobrove, ki bo obvestila ostale.

Toda na vratih se je zaslišalo butanje in morala sva odkleniti. Nekaj Italijanov z naperjenimi puškami je skočilo v klet. Na povelje »avanti« sva morala ven.

Italijani so odpeljali tovariša Rozmana z drugimi Založani na zbirno mesto v Zg. Kašelj pot Ratinov kozolec, tj. v bližini takratne Klešnikove gostilne. Tja so jih vozili od vsepovsod, saj so bile racije tudi na Vevčah in Kašlju. Tisti, ki so se vrnili še isti dan so povedali, da so Italijani imeli s seboj zakrinkanega izdajalca, kateri je opozarjal, koga naj zadržijo. Ob tej priliki so tovariša Rozmana spoznali in pričeli pretepati že na zbirnem mestu. Vsega pretepenega so potem naložili na kamion in odpeljali v Ljubljano. Ne vem, ali so ga odpeljali v zapore ali kam drugam? Nekateri pravijo, da so ga že ubitega odpeljali iz Kašlja?

Na zaslišanju ni spregovoril niti o tovariših, s katerimi je bil povezan, niti o svojem zadnjem poslanstvu, ki ga je opravil pred zadnji dan — o zaprisegi Osvobodilni fronti.

Zalog, 8. marca 1977

Slavka Šemrov

Vozlišče (foto SG)

Bili so lepi, vroči sončni dnevi, v začetku julija 1941, ko smo se skupina mladih komunistov in skojevcev zbrali pod vodstvom Franca Mazovca in Albina Grajzerja pod Debnim vrhom nad Mazovčevo hišo in se pripravljali na oborožen odpor. Italijani so zvedeli za nas, zato smo se morali umakniti drugam. 16. julija je skupina krenila po strmem bregu navzgor proti italijansko-nemški meji, ki je bila na Debnem vrhu in jo hotela prekoračiti. Bili smo dobro oboroženi, a brez izkušenj. Ko smo prestopili mejo, smo krenili proti dolini v Besnico. Ob potoku smo zaslišali močan glas nemškega vojaka: »HALT!« Ker ni bilo druge izbire, kot se z njim spopasti, je eden naših fantov nameril puško in ustrelil in nemški vojak je padel. Vzeli smo mu dokumente in orožje. Imenoval se je Felfler. Takoj po tej akciji smo krenili na drugo stran hriba v tako imenovane Korenine. V tem taborišču smo bili nekaj dni in se pripravljali na akcije. Seveda smo tudi pošiljali fante v patrole na poizvedovanje. Nekega dne sta prišla Anton Grum in Prijatelj iz Slap, v vas Vnajarje k Vrhovcu. Tam sta izvedela, da Nemci že iščejo skupino, ki je ubila nemškega vojaka. Naša skupina se je zato umaknila po drugi poti nazaj čez mejo na italijansko stran.

V skupini so sodelovali: Franc Mazovec, Albin Grajzer, Polde Mazovec, Stane Židan, Tone in Marjan Sigulin, Jože Kompare, Ludvik Šemrov, Karel Pangeršič, Anton Grum, Anton Mahkovec, Lado Mazovec, Ivan Stare, Franc Čolarič in Prijatelj iz Slap.

Nemec, ki je padel v Besnici je prvi na seznamu padlih nemških vojakov v Sloveniji.

Stane Židan
Zalog

Prvi strel v Zaloških hribih

Tu je padel prvi okupator (foto Dušan)

Bunker in tiskarna Slovenskega poročevalca pri Sojkovi Toni v Šmartnem

Bil je vroč julij 1941, ko so se pričela dela za izgradnjo dobro skritega bunkerja v hiši moje matere, po domače pri Sojkovi Toni. Hiša stoji tik pod cesto, ki pelje iz Hrastja

dalje na Ježico. Bunker so gradili po nalogu in načrtih CK KPS. Dela pa sta vodila tovariša Rudolf Ganzitti-Grad in Nande Kavčič, ki je padel leta 1943 in je kasneje

proглаšen za narodnega heroja. Najprej je bil bunker namenjen kot zatočišče partizanom, predvsem voditeljem osvobodilnega odpora. Ko pa je bil dograjen so ga upo-

rabljali za ciklostilno tehniko.

Zgrajen je bil res mojstrsko in po »vseh predpisih« za ilegalno delo. Velik ni bil, saj so se v njem lahko gibale le tri osebe. Vhod v bunker je bil iz shrambe s posebnim dvigalom. Ko si odmaknil štiri kocke v tlaku, si se zapeljal v prvi prostor bunkerja. Od tu je bil možen vhod v drugi prostor, iz njega pa po zasilnem rovu na prosto — na sosednjo njivo.

Prvi mesec so prinašali matrice iz ljubljanske centralne tehnike. Kasneje so se te tipkale kar v bunkerju. Besedilo sta prinašali tovariši Minka in Cilka Mačkova. Tiskani propagandni material pa so odnašale posebne kurirke po vsem Zasavju pa tudi v dobrunjsko občino.

Propagandni material, ki pa je bil tiskan na roto stroju, pa sem dobival preko Ježice, v Tomačevem ga je prevzela Urbančičeva Mici in ga oddajala meni. Pripeljali pa so ga nekateri kmetje iz Šmartnega. Za ves ta material sem si sam zgradil posebno skladišče. Pomagala sta mi moja strica Nace in Štefan Presetnik. Pri stricu je bil prav tako bunker, v katerem se je nahajala radiooddajna in sprejemna postaja, katero je vodil tovariš Miklavž. Le ta je skrbel za dotok najnovejših poročil za našo tehniko.

Najtežavnejše delo je bilo razvažanje oziroma razdeljevanje literature. Tiskali smo vedno ponoči, razvažali in razdeljevali pa podnevi. Italijanski okupatorji in belogardisti so na vsak način hoteli zaslediti bunker. Zaradi velike konspirativnosti je ta mirno delal tja do začetka leta 1942. Belogardistom je pomagal izdajalec, ki pa je vedel le to, da je bunker pri nas. Skrivališča niso nikoli odkrili.

Nekega jutra, ko je ležal še mrak nad Šmartnem, so Italijani in belogardisti prihuljeno obkolili hišo. To noč smo ves čas delali tovariš Leskovšek-Luka, Cilka Maček, Minka ter jaz. Le moja mati je bila v zgornjem delu hiše. Bila je že priletna, toda vsa zagnana za naš pokret in vedno budna. Ugledala je okupatorsko bando in domače izdajalce, kateri so obkolili hišo in nas takoj opozorila na nevarnost. A bilo je že prepozno, da bi pobegnili. Pred zasilnim izhodom, ki je bil na Primčevi njeni, je stal belogardist z brzostrelko. Kaj smo hoteli! Pripravili smo se na borbo. Ta seveda ne bi bila lahka. Vsak je prijel za pištolo in nekaj bomb. Bali se nismo in smo prisegli, da se jim živi ne predamo.

Borbo bi vodil tovariš Luka. V tišini so minevale minute. Čul se je le ropot in govorjenje okupatorjev in izdajalcev. Ves srd in bes so belogardisti uperili na mojo mater, ker niso mogli najti bunkerja. Odvedli so jo v shrambo in strašno pretepli. Od težkih udarcev se je mati valjala po prostoru, kjer je bil vhod v naš bunker. Ker je krvavela tudi po tleh, niso opazili, da so kocke na novo zalite.

Tako nam je moja mati rešila življenja. Nasilneži niso ničesar izvedeli. Hišo pa so precej razdejali. V kuhinji in izbi so razkopali tla, razbili okna in dvignili pod v veži ter svinjaku. To živalsko ravnanje z mojo materjo me je razbesnelo. Strašno sem trpel. Hitel sem že k zasilnem izhodu, da se poženem ven in ji pomagam. Pa me je tovariš Luka odvrnil od takšnega samomorilnega dejanja. Popoldne so »nosilci kulture« in belogardistični izdajalci zapustili

hišo praznih rok. Prvi pohod na naš bunker se je izjalovil. Grozili so, da se kmalu vrnejo. Delo v bunkerju se je tako nadaljevalo še nekaj mesecev. Belogardisti iz Šmartna so si zadali cilj, da ga odkrijejo na tak način, da napravijo zasedo ter polovijo kurirke in kurirje. To akcijo je vneto vodil Miha Dimnik-Končar. Posebno je pazil name. Toda ni me mogel ujeti, tudi mi smo znali. Podnevi sem delal v bunkerju pri tovarišu Miklavžu, ponoči pa sem se utihotapil v vas in delal z mladinci in mladinkami. Razumljivo je, da bunker brez kurirjev ni mogel delati. Tako se je julija leta 1942 posrečilo belogardistu Dimniku izslediti kurirje in obveščevalca. Zopet se je vršila akcija na našo hišo. Zopet so našli le mojo mater, ki je imela tedaj pri sebi 700 Poročevalcev. Čakala je namreč kurirko Micko iz Ježice, da ji preda literaturo.

Čim je zagledala izdajalce je brž začela kuriti poročevalce. Ali bilo je prepozno. Goreli so prepočasi, tako da so belogardisti to opazili. Mater so odpeljali najprej na belogardistično postajo v Polje, ter jo zasiljevali na različne načine, a ničesar niso izvedeli.

Zatem so jo poslali v taborišče na Rab, od tam pa v Gonars. S tem pa tudi delo v našem bunkerju ni bilo več varno. Moja funkcija v ilegalnem delu je bila končana. Odšel sem na Dolenjsko v partizane.

Prav v tem času pa so domačini izdali tudi bunker pri Petaču, katerega so odpeljali v zapor in pozneje ustrelili kot talca, hišo pa požgali. Njegovo ženo so spravili v izbo nad bunker, v zapuščeni hiši moje matere. Tu je tudi umrla od vsega hudega. Nekateri vaščani so hodili k njej, namesto, da bi ji pomagali, so ob vsakem obisku celo odnašali materine stvari. Tako smo še po osvoboditvi videli, kdo nosi njene predpasnike, kdo uporablja njene skleda, itd.

Takšna je zgodba o bunkerju pri Sojkovi Toni, o njenem junaškem delu, o njenih žrtvah, saj je dala dva hrabra sinova na oltar borbe za domovino.

Danes živi Sojkova Tona v prenovljeni hiši tik pod cesto, ko zaviješ iz Hrastja v Šmartno. Del bunkerja je še vedno ohranjen. Ali ne bi bilo prav, da postane to naš zgodovinski spomenik?

Jože Kašper-Peter

Starost je doba v štirih rečeh: staro drevo najbolje gori, staro vino je najbolje piti, starim prijateljem zaupati in stare pisce brati. BACON (foto SG)

Tito, ljubimo te!

»Ljubimo te!« Kot vsako leto bomo tudi letos tovarišu Titu napisali te besede za rojstni dan. Toda, te besede skrivajo v sebi resnično ljubezen. Niso to samo prazne besede, s katerimi hočemo olepšati predstavo. To je veliko več. Z njimi skušamo našemu dragemu tovarišu Titu olepšati njegove dni. Želimo, da ve, kako ga imamo radi, kako ponosni smo, da je naš predsednik. Skrbi za nas kot mati za svoje otroke. Pod njegovim varstvom se čutimo varne kot v toplem materinem krilu. Imamo občutek, dokler bo on z nami, se nam ne more nič zgoditi.

Zanima se za vse: kaj delajo športniki, kako živijo delavci, s čim se ukvarjajo mladi, kakšne uspehe dosegajo, kako se učijo. Želel bi vedeti vse, prav vse o nas mladih, ki bomo nadaljevali, kjer so starejši končali, kakor to mnogokrat poudarja.

Tovariš Tito je živel kot otrok v težkih razmerah. Kmalu je moral s trebuhom za kruhom. Šel se je učiti v Sisak za ključavničarja. Nato se je zaposlil.

Svojo revolucionarno pot je pričel na čelu delavcev z rdečo zastavo v roki. Kasneje je delal po raznih tovarnah Evrope ter spoznaval, kako težko je delavčevo življenje.

Minevala so leta, ki jih je preživel izmenoma z zastavo v roki in v ječi. Kajti prepovedano je bilo želeči si, da živiš po človeško, prepovedano je bilo ljubiti svobodo.

Prišel je čas fašizma in čas, ko je partija čedalje bolj razširjala svoje vrste.

Ko je Jugoslavija podpisala pristop k trojnemu paktu, je KPJ takoj ukrepala. Ljudi je pozvala k demonstracijam po vseh večjih mestih. Hitler je pobesnel. Nad Jugoslavijo je poslal jeklene ujede, ptice roparice.

Tovariš Tito je stopil na čelo komunistične partije, in pod njenim vodstvom se je pričela oborožena vstaja jugoslovanskih narodov. Kljub temu, da so našo domovino razkosali, kot si zveri delijo plen, kljub temu, da nas je bilo tolikokrat manj, kljub temu, da nas je vlada zapustila, jugoslovanski narod niso izgubili poguma. Borili so se s Titom na čelu in zmagali.

Danes, ko živimo v svobodni domovini, ko smo združeni v eni državi in smo samoupravljalci, vzklikamo: »Tovariš Tito, ljubimo te!

Resnično, iskreno!«

Ksenija Rajnar

8. b. o. š. Jože Moškrič

Domovina

Kako lepa je tujina. Vabi te, razkazuje ti vse čare in te omamlja s svojo lepoto kot očarljiva, na videz nežna in privlačna ženska. Vabi te v svoje naročje, kjer te objame z vsemi močmi kot hobotnica in te ne izpusti iz svojega naročja. Prikazuje ti vso svojo zunanjo lepoto, a nato te zapre v notranjost, te muči in muči in te končno izmuči do konca. Ves izčrpan se vrneš v domovino, ki te sprejme z odprtimi rokami in ti nudi zopet tisto materinsko nežnost. In v njenem naročju se počutiš varnega in nedostopnega vsem čarom, s katerimi te hoče tujina še z zadnjimi močmi pridobiti zase — za vedno. A domovina je kot mati, ki te ne pusti od sebe in ti šepeta: »Ostani, moj dragi, ostani.« Niti ti ne razkazuje svoje lepote, a ti ostaneš pri njej. Sprehajaš se po gozdovih, gledaš vso njeno lepoto, občuduješ prebujajoče se sonce in zdi se ti, da je tu mnogo lepše, mnogo bolj nasmejana, veselo in jasno kot v tujini. Hodiš po zemlji in zagotovo veš, da je tvoja, da dehti le zate, da boš le ti čutil njen vonj po zelenju, po smrekah, po mahu, hodil boš po njej in ne bo ti očitala, da jo gaziš, kajti hodil po zemlji boš naši.

TEA AVSEC, 8. a

Sreča (foto SG)

Smo ljudje

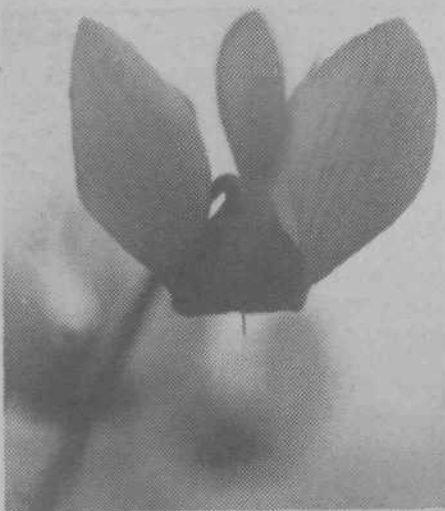
Tam v daljavi,
daleč od nas
še žive ljudje,
ki nimajo skorjice kruha.
Prosijo kruha, a dobijo klobuto.
Ali bomo res gledali to?
Ljudje!
Saj nismo kamen,
ki ob cesti stoji
in ničesar ne izgovori,
saj smo vendar ljudje!

IRENA KRMEC, 8. b

Sreča (foto SG)

Čim lepše je cvetje, tem prej se ospe.
Janez MENCINGER (foto Hvastja)

SPOMINI

Ne išči me,
saj veš,
da ti ničesar
nimanj dati.
Nekoč
sem dala ti
vse sanje svoje,
pa nisi hotel ostati.
S seboj
si vzel prav vse,
ostala sem le prazna
školjka na obali.
In zdaj si tu.
A glej... ljubezni ni,
samo spomini so
ostali.

A.Z. (fil. Ljubljana)

Delavsko gibanje v Jugoslaviji

Kamor je pred sto in več leti padlo seme industrije, se je hitro razraslo mogočno drevo delavstva in zavilo svoje korenine globoko v gnilo jedro kapitalističnega sistema, ki je delavcem pokrenil bedo, suženjstvo in trpljenje.

Drevo, pognojeno s solzami delavskih žena ter s krvjo in žulji garačev, je raslo in raslo. Po vsej Evropi je šriilo svoje veje in nihče ga ni mogel več posekati, zaustaviti v divjem vzponu. S seboj je nosilo milijone trpečih revnih ljudi.

S Kremlja je zaplapolal rdeči prapor. Delavstvo po vsem svetu je dvignilo glave, kajti družila jih je ena misel: »Borimo se za iste cilje in ideje!«

Tudi v Jugoslavijo je zašlo seme upora. V vse več gumbnicah so se pojavljali rdeči nageljni, vse več grl je pogumno pelo marsejezo in internacionalo, dokazalo, da delavski duh živi in da bo kmalu zanetil iskro, ki bo upepelila strohneli kapitalizem in izobesila svojo zstavo.

Majhni potočki delavcev so se združili v mogočen veletok, ki je rasel, rasel, pretil, da se prelije čez bregove in v hudourniku pravice utopi vse ostanke preživelega družbenega reda.

Noben jez ni pomagal, nobena bruna ni bila dovolj trdna. Rdeča reka je napredovala na svoji poti, dokler je ni zaustavil hinavski jez, skovan iz krivičnih zakonov.

Potujila se je rdeča reka, utonila v globino zemlje in tam vrela naprej.

Takrat so morilske horde zakorakale na našo zemljo. Zapustili so nas ljudje na najvišjih položajih.

Ko je že kazalo, da bo brez boja poteptan naš narod, je pridrvel rdeči hudournik. V krvavem boju je padlo dosti ljudi z zvezdo na kapi, a zamenjali so jih drugi. Slovenec je objel Makedonca, Črnogorec Albana in skupaj so pregnali klavce z naše zemlje.

Pobrateni narodi so prijeli za orodje in si zgradili veličasten spomenik, največji spomenik — našo Jugoslavijo, zgrajeno iz solza, krvi in trupel, trdno, trdnjše kot iz jekla, iz naše enotnosti zgrajeno.

Drugim pomagamo danes graditi domove, tistim, ki hočejo stopiti po naši poti. Rastejo drevesa delavstva, rastejo in se prepletajo med seboj.

Ko bo nekoč ves svet posejan z njimi, takrat ne bo nihče več mogel uničiti našega dela, takrat bo svet tak, kot si vsi žele.

ANDREJ BLATNIK
8.b OŠ Ketteja in Murna

(foto Gajič)

Sonce je padlo z neba v blatno lužo ob cesti

Na cesti vidim starca,
ki ljubi drevesa, trave, ptice...
»Jej, jej, jej, kok'fletna stvarca,«
reče in sonce iz luže pobere.

Doma ga opere in posuši
in na staro srce si ga položi.

Ko je umiral,
je imel sonce v očeh
in zlato v laseh,
v kotičkih ust mu je igral smeh.

ĐAŔJA

Ob zaključku pionirskega občinskega tekmovanja za Moškričevo značko

NAŠ PESNIK — REVOLUCIONAR

22. februarja 1943 je bil na braniku revolucije, v boju za lepši jutri, zverinsko umorjen eden največjih mož revolucije v naši občini. To je bil Jože Moškrič, delavec in bорец za pravice delavskega razreda.

V svojem dolgoletnem boju je preživel marsikaj, bil je na podoficirski šoli, bil je v ječi, bil je v tiskarni, kjer mu je svinec zastrupljal pljuča, a vse-skozi je verjel v zmago pravičnih, partije in delavstva. Boril se je proti izkoriščevalcem na vseh poljih. Življenje je posvetil temu, da lahko naš narod uživa pridobitve revolucije, da živimo v lepi, pravično urejeni domovini, kjer ni mračnih stavb kapitalizma, so le svetli stolpi delovnega poleta, veselja do dela in visoke socialistične zavesti; a ti stolpi ne stojijo na trilih temeljih prisile, te temelje so z lastnimi življenji postavili ljudje, kakršen je bil Jože Moškrič.

Že kot otrok je spoznal, kako težko je bilo življenje delavcev v Avstroogrske in kasneje v Jugoslaviji, zato se je zarekel, da se bo proti temu boril, boril na vse načine, predvsem pa s peresom, saj je napisal mnogo pesmi, revolucionarnih pa tudi osebno izpovednih, v katerih je izražal svoje osebno prepričanje, saj se je povsem posvetil revoluciji, in zanjo žrtvoval vse — celo življenje.

Spoznal je, da se bodo delavci lažje uprli izkoriščevalcem, če bodo izobraženi in kulturno osveščeni, zato je veliko prispeval pri ustanovitvi DPD »Svoboda« v Dobrunjah in Zadvoru. Ti dve društvi so kmalu posnemali tudi drugod, tako da so »rdeče« Moste postale tudi kulturno središče. V dramskih sekcijah so uprizorjali Moškričeve drame, med njimi najbolj znano »Rdeče rože.« V njih je izrazil vse, kar je čutil takratni delavec: zasmeh kapitalizmu in himno delavstvu, zato so žele velik uspeh in podžigale delavce na zadnji boj za dokončno osvoboditev izpod buržoazije.

Jože Moškrič nam je zapustil dediščino, s katero je postavil večer spomenik sebi in vsem delavcem z Zaloške ceste, vevške stavke ter drugim, ki so se takrat borili za to, kar imamo danes.

JERNEJ STRITIH
8.b. OŠ. Kette-Murn

TEDAJ BODO LE ŠE GRENAK IN GRD SPOMIN TE GOSPOSKE DOMOVINE

Jože Moškrič je bil sin proletarskih staršev, zato je že kot otrok občutil, kako grdo je življenje. Bil je zelo nadarjen, vendar ni imel možnosti za študij, ker je bil sin preprostega delavca. Zaposlil se je v tiskarni. Tu je spoznal nepravico kapitalista, spoznal je delavsko trpljenje v tedanji družbi. Začelo se je njegovo revolucionarno delo.

Postal je član KPJ in boril se je za delavske pravice, za boljše življenje in boljši zaslužek. Vedel je, da bo to trd boj, da bo treba spoditi-pohlepne delodajalce in dati tovarne v roke delavcem, saj so oni tisti, ki delajo za boljši jutri. Bil je eden tistih, ki so zahtevali uničenje kapitalizma in so vzpodbujali proletarijat k revoluciji. Ljubil je svoj narod in je zaupal vanj. Vedel je, da bodo ljudske množice uspele v svoji borbi, da bo nekoč lepše in pravičnejše življenje, da se bodo tedaj z grenkobo v srcu spominjali nekdanjih dni in jih obenem občudovali. Prepričan je bil, da bodo oni, čeprav »manjvredno, teptano ljudstvo«, vzor poznejšim rodovom. Vedel je, da bo pravica poteptala krivico in jo za vedno uničila.

Za kar so se Moškrič in še mnogi napredni ljudje borili, to smo zdaj mi dočakali. Kapitalizem je uničen, tovarne so v rokah delavcev, živimo v svobodi, katero so nam priborili naši očetje.

Jože Moškrič je bil med tistimi, ki so verjeli v besede Ivana Cankarja, da bo nekoč dobila drugačno melodijo pesem o »lepi naši domovini«.

RADOJKA POPOVIČ
8.a. OŠ. Vide Pregarc

V jubilejnem letu je odbor za Moškričevo značko pri ZPM občine Ljubljana Moste-Polje pripravil širok program prireditev v Moškričevem tednu. Za začetek prireditev so pripravili predavanja za osnovnošolce centralnih šol predsednik občinske skupščine Marjan MOŠKRIČ, general v pokoju Franc SOTLER, narodni heroj Stane BOBNAR, nosilec spomenice 41, Lado MAZOVEC in borec II. grupe odredov Stane KEBER. Obiskali so naše šole in poslušalcem — učencem osmih razredov pripovedovali o času, v katerem je živel in deloval JOŽE MOŠKRIČ. Vsi poslušalci so nato pisali spise, ki so jih pregledale žirije na šolah, te pa so jih dale v nadaljnji postopek občinski žiriji pri ZPM. Po pregledu 65 prispelih nalog je izbrala 24 spisov. Tri najboljše naloge so bile prebrane na zaključnem tekmovanju in jih objavljamo.

JOŽE MOŠKRIČ IN NJEGOV ČAS

Rojevali so se dnevi in z njimi tudi naši pesniki in pisatelji. Medtem, ko se je mesec ogledoval v bistri jezerski vodi, se je v marsikateri rudarski ali delavski koči ob medli svetlobi sveče kovala misel zoper hude življenjske razmere.

Komunistična partija je postajala vedno močnejša. Bilo je videti, da bo prerasla v novo močno drevo z vedno večjim številom listov, pripadnikov KPJ. Ves svet je bučal v močnih delavskih glasovih in marsikatero prebujenje iz bede in preteklosti je bilo poplačano s krvjo. Svetu je začel vladati neusmiljen fašistični križ in povsod, kjer je iz ljudskih src privrela na dan napredna misel, jo je fašizem hotel pogasiti. Toda, kot ni mogoče pogasiti bruhačnega vulkana, tako ni bilo moči zoper mišljenja ljudskih množic.

KP se je vse bolj organizirala. S svojimi rokami pravice je objela večji del delavskega razreda. V številnih podjetjih širom naše domovine, kjer je ljudstvu skušal kapitalizem iztrgati pravice, so nastajale stavke. Mnoga odpuščanja zaradi prenasitosti trga, borna stanovanja in nizke plače, vse to je pritiskalo na delavski razred. Fašizem se je kot ranjena zver skušal braniti in padla je žrtev — Španija. Boj proti kapitalizmu je tu dosegel višek. Špansko ljudstvo je izustilo tisti usodni NE. Iz vsega sveta so se zlivali močni tokovi k Španiji in bilo je videti, da oveneli listi zopet rastejo v močan cvet na poti k soncu — svobodi. Veliko Jugoslovancev se jim je pridružil.

Premoč fašizma je preprečila pot ljudstvu k zmagi. Zavladal je hud režim še hujši kot poprej. Iztrgan cvet je bil mnogim umirajočim simbol njihovega življenja. Kri vseh žrtev se je zlila v reko, reko bodočnosti, ki je kasneje zalila zemljo, da je pognal nov cvet svobode. Španija je bila za ljudstvo izgubljena bitka, toda ne tudi izgubljena vojna. Črke, so prenesle te slavne dogodke na list, ki ne bo nikoli izgubljen, saj so zato poskrbele nadarjene roke književnikov.

Vse to je kot plamen pojemajoče sveče, ki hitro ugasne in potopi svet v temo. Toda, za temno nočjo bo prišel svetel dan, dan svobode za vse ljudi sveta.

BRANE JANJIČ
8.b. OŠ. Jože Moškrič

RDEČE ROŽE

Jože Moškrič je bil vsestranski človek izrednih sposobnosti. Bil je režiser, dramaturg, igravec, pevec, godbenik, časnikar in borec za pravice slovenskega ljudstva. V času, ko so Slovence najbolj izkoriščali in so le-ti živeli v izredno težkih razmerah, je nastala tudi ta zgodba.

»Mama!« je zakričal Jože in planil v izbo, imam čudovito zamisel za novo dramo. »Rdeče rože« jo bom imenoval in upam, da bom z njo odprl oči slovenskemu ljudstvu, ki živi v tako težkih razmerah in izkoriščanju. Pri tem so mu sijale oči.

Mati pa je vzdihnila in rekla: »Le daj, sin moj, le daj. Samo, prosim te, ne piši tako, da te bodo zaprli in bom izgubila še tebe. Vesela bom tvojih uspehov, toda, če boš s to dramo sebi nakopal težave, prosim te, ne napiši je!«

Mati je nato še enkrat vzdihnila in s solzami v očeh odšla iz sobe. Jožetu se je pri tem pomračil obraz, a dejal si je: »Moram, moram, ne smem se ozirati nase, ampak misliti na moje sotovariše, ki trpijo v zaporih, ker so se borili zame in vse Slovence. Moram! Mama govori tako, zato ker me ima rada. Toda jaz moram napisati to zgodbo, pa četudi umrem.«

Drama, katero je napisal, je pri občinstvu požela velike uspehe.

Toda Jožetu to še ni bilo dovolj. Bil je zaveden Slovenec in bi za domovino dal tudi zadnjo kapljo svoje krvi. Zato je postal partizan. Boril se je skupaj s svojimi tovariši na območju današnje občine Moste-Polje, poleg tega pa je sodeloval še kot časnikar, saj je napisal marsikateri članek za vojno glasilo. Jože Moškrič je eden velikih mož naše revolucije. Njegovi tovariši so bili Franc Rozman-Stane, Franc Leskošek-Luka, Lidija Šentjurs in mnogi drugi.

Moščani se vrednosti njegovega dela še posebej zavedamo in smo mu zato hvaležni.

Ponosni smo na njegovo ime.

DARJA DOVČ
8.c. OŠ. Vide Pregarc

ADOLF JAKHEL našim bralcem ni neznan. V prilogi 25. maj smo ga že predstavili s poudarkom na njegovem literarnem ustvarjanju. Tedaj — v januarju letos — je izšla tudi brošura Mileta Pavlina Življenje in delo Adolfa Jakhla. Iz nje smo spoznali, da Jakhel v javnosti domala ni nastopil. V doslej znani rokopisni zapuščini, ki nam je pogled vanjo ljubeznivo omogočila Jakhlova žena, smo ugotovili, da segajo njegovi ohranjeni prvenci v leto 1927, zadnji ohranjeni rokopis (prvi koncept?) povesti DREVO V BREGU pa ima pripis: Zaloške barake 1930 — če ne upoštevamo nedatiranega (nepopolnega) tipkopisa gledališkega dela V ZARJO in prav tako nedatiranih popravkov povesti IZ TEME. Iz vseh naslednjih (ali prejšnjih) let do njegove tragične smrti 8. januarja 1942 za zdaj ni sledu za kakim rokopisom. Jakhlova žena ve povedati, da so iz skrivališča pred nedavnim rešili vsaj to, kar je doslej znanega. Vsa druga tamkajšnja zapuščina da se je v dolgih letih dobesedno izničila. Kaj vse je to bilo, doslej ni bilo moč ugotoviti. Ker pa te zapuščine po izjavi njegove žene ni bilo malo, lahko sklepamo, da so bila vmes vsekakor tudi zrejša dela. Na to nas navaja tudi dejstvo, da se je A. Jakhel že v srednji soli »najavljaj« kot občutljiv in prodoren opazovalec in zapisovalec ter da se je tedaj tudi že vključeval v družbeno najnaprednejše delovanje. Oboje dokazujejo tudi ohranjeni rokopisi.

Isti rokopisi pa dokazujejo v Jakhlovem pisanju tudi dokajšnje umetniške, poetične, snovne in slogovne elemente pod vplivom pisatelja Ivana Cankarja. In če vključimo v vse to še družbenopolitično podobo naše dežele okrog leta 1930 z vsemi atributi vred, nam bo razumljiva stopnja Jakhlove umetniške rasti in izpovedi v povesti, iz katere smo izbrali za objavo enega osrednjih poglavij. Dvajsetletni mladenič je ostro začutil problematiko tedanjih naših razmer in usmeril vanjo tudi svoj umetniški pogled. A ta je bil še vse preveč pod različnimi vplivi. Tega se je zavedal tudi sam in to dokazujejo mnoge njegove korekture, drugopisi itn. Najbrž je tudi zato svoje pisanje kot nedorečeno še pustil zoreti in svojih del ni objavljaj. Pot revolucionarja mu je kasneje tudi omejevala možnosti za umetniško izpoved. Uničeni del ostaline nam je zastrl celo to.

A tudi naš odlomek je živa priča, iz kakšnih osnovi je rasla in kako se je prebijala Jakhlova umetniška izpoved o naporih industrijskega proletariata, da se je povzpela do leta 1937, pa do NOB in ljudske revolucije.

Našim bralcem torej predstavljamo Adolfa Jakhla s 14. poglavjem njegove povesti (po rokopisu)

Celo leto so delali pod zemljo, brez upanja, v večnem strahu za življenje in v stradanju. Kakor črna živina so molče prenašali napore in le v skritih kotih je prišla na dan uporna beseda. A začuli so v sebi klic po maščevanju in trpljenje je dozorelo v njih.

Godba je igrala kakor za ples. Zastava je plapolala. Danes je bila vera pri njej in bogve, kje bo jutri.

Tudi Martina je prebudil prvi maj. Štefka se je nekoliko opomogla, otrok je bil zdrav. V Martinu se je zopet dvignilo zaupanje v neskončno pravico. Bil je med prvimi oznanjevalci novega nauka.

»Pravico hočemo!«

»Pravico!« Vsi so pritjevali Bobku.

In Martin je čutil ravnovesje. Vse okoli njega je bilo evangelij bratstva, ljubezni in tudi on je veroval v enakost.

»Dol z buržuji!«

Ho, danes je kipela kri, a ne v ljubezni, temveč v slepi strasti in želji po maščevanju. Hoteli so enakopravnosti.

»Proč s pijavkami!«

Grmelo je po dolini, kakor sodba. Tisoče pesti je grozilo, brez strahu so izgovarjali kletve.

»Naprej, proletarci, kovat si usodo!«

Kakor bog pred Izraelci je šla pred njimi zastava. Množica je prepevala za njo vsa željna krvi.

Martin je obstal, pogledal možem v lice in besede so udarile iz njega. Sam ni vedel od kod je vzel zgovornost. Kar mahoma ga je navdihnili

»Poznam vas, možje. Po vaših bledih, od trpljenja in muk razoranih lic sem vas spoznal, mučenike iz jame. Zgrbljene postave in koščeni obrazi kričijo in obsojajo kapital, ki nas izkorišča.«

»Proč s kapitalisti!«

»Proletaci, mi moramo do Pravice! Vstane naj enkrat kralj Matjaž. Zbuditi ga moramo! Dovolj je bilo molka, dovolj neplačanega trdega dela. Sedaj bodimo kovači in kujmo svet, delajmo pot Pravici in gaz naši deci, da ne bo več okušala bede. Delu čast in oblast!«

»Naprej! Delu čast in oblast!«

Martin bi še govoril, toliko se je nabralo v njem, pa ga je že potegnili reka s seboj. Krčme so vabile na obeh straneh ceste. Pijača in ples sta prevladala idealizem. Vera je ugašala, zastava je izginila skozi nizke duri pri Friškovcu.

Martin je ostal z nekaterimi sredi trga.

Iz teme

Zažvižgal je veter v majskem jutru, sonce je vzšlo krvavo. V mladi dan je planil krik tisočglave množice, ki se je gnetla pred jamo. Prvi maj!

Razgibal je rudarje delavski praznik, razpalil njih strasti do besa. Nad črnimi nasipi je vihrala zastava, vsa čista in rdeča. Pesem proletarcev je navdušeno presekala drobljenje škranca nad razori. Danes so se jim širile upadle prsi, zagorelo je upanje, kakor majniško sonce. Prvi maj!

»Naprej, proletarci, kovat si usodo!«

Zazibale so se trume, zabobneli so koraki med tiri rudniške železnice, v vetru je vihral prapor, simbol odrešenja. Verovali so vanj bolj kot v Krista. S petjem so šli preko zemlje, ki je pred nedavnim pila kri

njih tovarišev. Danes so vsi pozabili na žrtve požrešnega zmaja.

»Dol z buržuji!«

Srca so utripala v taktu internacionale, beseda »enakost« se je dvignila v njih pogum. Majali bi temelje palač s svojimi rokami in podsuli mogočneže kakor Samson svoje zasmehovalce.

»Naprej, proletarci!«

NAŠA SKUPNOST — 25. MAJ

Umetniška priloga. Ureja komisija pri uredniškem odboru Nsk, zanjo odgovarja Marjan Moškrič.

Klonili so glave in počasi izginili v klancu, Bobek pa se je naslonil na zid bližnje hiče. Obupoval je nad zmago Tomaževe Pravice. Čul je, kako je stokal pod pod petami, kako so kričali pijanci, se smejala dekleta, zveneli kozarci... Padalo je težko na srce in možgane.

»To je idealizem, to je pojmovanje naših teženj! Nikoli ne bo boljše in prav je tako. Naj nas steptajo v prah in še to, kar nam dajejo, naj nam vzemo; saj je večinoma krivic. Potem se bodo morda le spametovale in stopile na pot, ki vodi do Pravice in sreče. Prvi maj je danes? Oni so napravili iz njega dan pijančevanja in zablod. Kje je ljubezen, bratstvo, enakost in pravica. Vse jim je prazna marnja. Danes jo izrečeš, jutri pozabiš nanjo.«

Težko je občutil omahljivost množice, ki se navduši in bi spravljala zvezde z njih večnih poti. Pa pride in ugasne.

»Ha, enakost!«

S potlačeno mislijo je odšel, da ne vidi sramote. Preklinjal je vse, tudi prvi maj in rdečo zastavo. Vendar si je domišljal, da ni zatajil svoje vere.

Medtem je nastalo na trgu živo. Neubrani glasovi so prodirali skozi okna. Bas je bučal, vmes piskal klarinet in jokala violina.

Naenkrat je prešinilo vse, kakor električna iskra. Spomnili so se, da je njihov praznik. Zopet se je napolnila cesta s hrumečo množico. Na trgu je omahovala zastava, godba je čudno cvilila.

»Delu čast in oblast!« France je razgrajal omamljen pijače.

»Delu čast in oblast!« je planil odmev. Delavci so pretili, trezni ne bi nikdar tako. Vrskanje je preplavljalo vas in kakor udarna popevka je zaihtela internacionala iz pijanih grl. Pred vsemi je kolebal prapor.

France je stopil pred rudarje in jezik se je zapletal.

»Tovariši, mi smo delavci in ostanemo delavci. Kapital leži težko na naših prsih in nas bo mučil v veke. Dolgovi nas duše kakor vrv obešenca in nas bodo do smrti. Mi smo hlapci. Rudar mora vedeti, da je hlapec in hlapcu je bilo zabičano, naj molči in mora molčati, kakor grob.«

»Nikdar več!«

»Proč z buržuji!«

»Enakosti hočemo!«

»Kje je pravica?«

»Dol s pijavkami!«

»Dovolj dolgo smo stradalil!«

»Le vpljite, jutri boste trepetali, kakor tepeni psi in prosili buržuje, da vas ne vržejo čez prag. Jutri boste še težje občutili biče na svojih hrbtih.«

»Tudi ti si podkupljivec!«

»Hinavec!«

»Kdo bo trepetal?«

Pesti so mu grozile pred očmi in psolve so ga opljuvale.

»Čemu prazna beseda, tovariši? Stisni pest rudar, in udari mogočnika v lice, da bo padel pred teboj na kolena. Proč z vsem, kar ni proletarskega. Naša zemlja ima dovolj belega kruha, čemu bi torej zobali ovsenjak. Zakaj ne bi pili šampanjca in oni omahovali pod našim trpljenjem? Čemu ne bi bila enakost, ha, čemu ne? Buržuji sede pri polnih mizah in se gostijo na račun naših žuljev in se nam smejejo. V življenje in svobodo, proletarci. Proč z buržujskim bogom, proč s palačami, proč s trgovci, proč z vsem, kar ni našega! Naprej!«

Godba je igrala poskočno, zastava je zavila po klancu proti domovom oblastnikov. Čim bližje so prihajali, tem bolj je lezel molk mednje. Zdaj je zaostal ta, zdaj oni in

menda ne iz junaštva. Množica se je krčila in pesti so omahovale.

Sredi zelenja so se lesketale palače. Oni so šli ponižno mimo njih, glave so se jim globoko sklonile in le ustne so grizli v jezi. Niti kamen ni priletel v šipe, ne glasna kletev prišla čez jezik.

Kakor Izraelci pod goro Sinaj so bili in prapor je bil zlato tele. Kot da je resnica, da so rudarji hlapci, obsojeni na molk.

Obrnili so se nazaj proti vasi. Množica je zopet naraščala, kriki so odmevali in ponos se je razlezel v njih. Godba je igrala, rudarji so stopali po taktu, da se je tresla zemlja. Na trgu pred cerkvijo so obstali in iz njih se je znova izlil bes.

France se je lomil v smehu.

»Ha, ha! To smo jim pokazali svojo moč. Tovariši, že smo dosegli enakost in boljši kruh.«

In zopet so se napolnile krčme. Pijanci so tulili, harmonika je hreščala in bas ter klarinet sta se združila v njo.

Mrak. Po Zadobrovi so še vedno razgrajali. Mlad rudar je stopil s steklenko ruma na cesto. Nastavil si jo je na usta in pijan je pozival:

»Na barikade, fantje, na barikade!«

Zanašalo ga je sem in tja, dokler ni padel na koleno in glavo zaril v prah. Ustnice pa so se še vedno premikale.

»Na barikade! Streljajte, tovariši!«

Nekdo je prišel po poti in sunil mladeniča.

»Vstani, Lojze!«

»Hej, na barikade!«

Obrnil se je na drugo stran in obležal brez zavesti. Krčme so vriskale in v vinu ter plesu je utonil prvi maj, praznik delavcev.

Pred barakami pa je modroval Martin:

»Šlevarstvo je največji greh ljudi!«

Prvega maja se dobimo! (foto SG)